

УДК 159.923.3-057.87:17.023.34

Взаємозв'язок психологічного благополуччя та соціальної ідентичності у студентів

Павленко В. М., Перепелиця М. І.
vnp49@mail.ru

В статті розглядається тема взаємозв'язку психологічного благополуччя та соціальної ідентичності у студентів. В дослідженні взяли участь 60 осіб, всі респонденти навчаються на 3 курсі різних навчальних закладів м. Харків. Для дослідження психологічного благополуччя та соціальної ідентичності були використані: опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф; Модифікація методики визначення етнокультурної ідентичності Д. Беррі; Анкета соціально-демографічних характеристик особистості. Дослідивши взаємозв'язок різних видів соціальної ідентичності та психологічного благополуччя, було виявлено, що такий зв'язок статистично підтверджується тільки відносно громадянської та національної ідентичності.

Ключові слова: психологічне благополуччя, соціальна ідентичність, професійна ідентичність, громадянська ідентичність, релігійна ідентичність, національна ідентичність, студенти.

В работе рассматривается тема взаимосвязи психологического благополучия и социальной идентичности студентов. В исследовании приняли участие 60 человек, все респонденты учатся на 3 курсе различных учебных заведений г. Харькова. Для исследования психологического благополучия и социальной идентичности были использованы: опросник «Шкала психологического благополучия» К. Рифф; Модификация методики определения этнокультурной идентичности Д. Берри; Анкета социально-демографических характеристик личности. Исследовав взаимосвязь различных видов социальной идентичности и психологического благополучия, было обнаружено, что такая связь статистически подтверждается только в отношении гражданской и национальной идентичности.

Ключевые слова: психологическое благополучие, социальная идентичность, профессиональная идентичность, гражданская идентичность, религиозная идентичность, национальная идентичность, студенты.

The paper considers the theme of the relationship of psychological well-being and social identity of students. The study involved 60 participants, all respondents are students of the 3rd course in the different educational institutions of Kharkiv. To investigate the psychological well-being and social identity were used: "Scale psychological well-being" of K. Riff; Modification of the scales for revealing the ethnic and cultural identity of D. Berry; Questionnaire of socio-demographic characteristics of the person. When studying the relationship between different types of social identity and psychological well-being, it was found that this relationship is statistically confirmed only in relation of civil and national identity.

Key words: psychological well-being, social identity, professional identity, civil identity, religious identity, national identity, students.

Постановка проблеми. Підвищений інтерес дослідників до вивчення соціальних аспектів психологічного благополуччя пов'язаний насамперед з виявленням характеристик його змістовної наповненості, критеріїв та факторів у співвіднесенні з приналежністю особистості до тієї чи іншої соціокультурної спільноти. В зарубіжній літературі психологічне благополуччя представлено як багатофакторний конструкт, який представляє собою складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних та економічних чинників. У зв'язку з цим у сучасних дослідженнях особливий інтерес викликає вивчення характеристик психологічного благополуччя особистості, її соціальної активності в контексті її соціалізації. Соціальна ідентичність є однією з центральних характеристик суб'єктивної позиції особистості, та являє собою складне, динамічне, інтегральне утворення, ключовими елементами якого виступають насамперед усвідомленість, вибірковість, ініціативність, самостійність та креативність. Варіативність проявів взаємозв'язку психологічного благополуччя та соціальної ідентичності простежується комплексом факторів, змінністю їх домінування та специфікою їх взаємодії. Ми вважаємо, що вивчення психологічного благополуччя, соціальної ідентичності та їх взаємозв'язку у студентів дозволить виявити особливості психологічного благополуччя, специфіку сприйняття соціальної ідентичності, й наблизить нас до розуміння механізмів співрегуляції психологічного благополуччя та соціальної ідентичності особистості у представників молоді.

Мета, задачі. Мета – дослідити взаємозв'язок психологічного благополуччя та соціальної ідентичності у студентів. Ця мета була конкретизована нами в наступних задачах:

1. Провести теоретичний аналіз понять психологічне благополуччя, соціальна ідентичність та їх взаємозв'язку.
2. Дослідити особливості психологічного благополуччя у студентів.
3. Визначити типи та параметри соціальної ідентичності у студентів.
4. Проаналізувати взаємозв'язок психологічного благополуччя та соціальної ідентичності у студентів.

Вибірка. Вибірка складала 60 осіб, з них 21 – чоловіки (35%); 39 – жінки (65%). Вік опитаних

складає від 20 до 27 років. Всі респонденти навчаються на 3 курсі різних навчальних закладів м. Харкова.

Методи дослідження. В роботі були використані такі методи:

1. Опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф.
2. Модифікація методики визначення етнокультурної ідентичності Д. Беррі [1].
3. Анкета соціально-демографічних характеристик особистості.
4. Методи математичної статистики, а саме дескриптивний та кореляційний аналіз.

Аналіз літератури. Вивчення феноменів щастя, позитивності, благополуччя і т. п. почалося у другій половині минулого століття в дослідженнях виконаних в рамках концепції психологічного благополуччя Н. Бредберна, К. Ріфф, і стало особливо активним останні десятиліття у зв'язку з розвитком позитивної психології. Психологи термін психологічне благополуччя трактують по-різному. Так, психологічне благополуччя людини - це «позитивне функціонування особистості» (К. Ryff); «баланс негативного та позитивного афектів» (N. Bradburn та ін.); «системна якість людини, заснована на психосоматичному, психічному і психологічному здоров'ї» (Фесенко П. П.); «синтетичний показник, який об'єднує задоволеність життям і відчуття щастя» (Монусова Г. А.); «особистісні зусилля і активна позиція» (Лебедева А. А.) [2].

Поняття ідентичності з'явилося у вітчизняній психології в середині дев'яностих років минулого століття у працях Н.В. Антонової, Н.М. Лебедевої, В. М. Павленко, Г. У. Солдатової і Т. Г. Стефаненко та ін. У зарубіжній психології дане поняття вперше було введено Е. Еріксоном (1968), дослідження особистісної і соціальної ідентичності проводили представники різних напрямів: когнітивної психології (Г. Бриквелл, М. Яромович та ін), теорії соціальних репрезентацій (У. Дойс) та інших.

Соціальна ідентичність виступає як усвідомлений процес співвіднесення (тотожності) людини з певною спільністю (нацією, етносом, державою і т. п.), у взаємодії з якою особа здійснює діяльність з розпредмечування соціального досвіду та самоопредмечування своєї сутності. Ідентичність сприяє активному освоєнню зразків і стереотипів поведінки, властивих членам спільноти, прийняття групових норм, цілей, соціальних ролей, установок, ідеалів як власних. Це допомагає організувати і згуртувати індивідів, зорієнтувати їх в мінливому світі [3].

Вивчення взаємозв'язку психологічного благополуччя та соціальної ідентичності проводились в рамках розробки проблеми соціального капіталу, так, в ряді досліджень, виконаних на вибірці представників молоді, зафіксований позитивний взаємозв'язок між суб'єктивним благополуччям та позитивністю громадянської ідентичності (Татарко А. Н., Журавльова А. С., Лебедева Н. М., Бочарова Е. Е.).

Результати. Узагальнені дані дослідження психологічного благополуччя, як в цілому по виборці, так і окремо у чоловіків і жінок, приведені в таблиці №1.

Таблиця 1

Результати дослідження психологічного благополуччя

Показник	Показники групи				
	Чоловіки (середні значення)	Нормативні показники (Ч) (середні значення)	Жінки (середні значення)	Нормативні показники (Ж) (середні значення)	Загальний показник (середні значення)
Позитивні відносини	61	63	62,2	65	61,8
Автономія	59	56	56,9	58	57,6
Керування середовищем	59,7	57	57,8	58	58,4
Особистісний зріст	63	65	63,8	65	63,6
Цілі в житті	63,2	63	64,7	64	64,2
Самосприйняття	60	59	59,6	61	59,9
Баланс афекту	87	91	89	84	88,6
Осмисленість життя	96,4	99	97,5	97	97,2
Людина як відкрита система	63,7	65	65	65	64,6
Психологічне благополуччя	366,1	363	364,3	370	365

Аналіз основних шкал показує, що всі показники знаходяться у середньому діапазоні, але слід зазначити, що загальний рівень психологічного благополуччя чоловіків дещо вищий від нормативних значень (особливо за шкалами «автономія» та «керування середовищем»), а рівень психологічного благополуччя жінок нижчий від нормативних значень (особливо за шкалою «позитивні відносини»).

Результати дослідження соціальної ідентичності приведені в таблиці №2.

Таблиця 2

Результати дослідження соціальної ідентичності					
Показник	№	Мінімум	Максимум	Середні значення	Стандартні відхилення
Професійна ідентичність	60	,00	50,00	36,5000	10,66358
П1	60	,00	10,00	7,3167	2,28845
П2	60	,00	10,00	7,4500	2,67078
П3	60	,00	10,00	7,6167	2,64954
П4	60	,00	10,00	7,3833	3,00334
П5	60	,00	10,00	6,8667	2,67738
Громадянська ідентичність	60	3,00	50,00	31,8833	15,15915
Г1	60	,00	10,00	8,0333	2,71822
Г2	60	,00	10,00	7,0333	3,60774
Г3	60	,00	10,00	6,0500	3,73452
Г4	60	,00	10,00	6,3833	3,61771
Г5	60	,00	10,00	5,2667	3,73198
Релігійна ідентичність	60	,00	50,00	26,0333	17,17405
Р1	60	,00	10,00	5,2000	3,63505
Р2	60	,00	10,00	4,7333	4,00367
Р3	60	,00	10,00	5,3500	3,85247
Р4	60	,00	10,00	5,7667	3,89857
Р5	60	,00	10,00	3,4833	3,79336
Національна ідентичність	60	,00	50,00	34,5333	14,59100
Н1	60	,00	10,00	7,2167	3,09232
Н2	60	,00	10,00	7,0833	3,15311
Н3	60	,00	10,00	7,1500	2,95058
Н4	60	,00	10,00	7,2333	3,19091
Н5	60	,00	10,00	6,2500	3,39304
№ валідних (за списком)	60				

Змістовні значення приведених шкал наступні:

П1, Г1, Р1, Н1 - показник приналежності до своєї соціальної групи.

П2, Г2, Р2, Н2 - показник ступеня важливості відношення себе до своєї соціальної групи.

П3, Г3, Р3, Н3 - показник особистого сприйняття свого членства в соціальній групі (подобається/не подобається).

П4, Г4, Р4, Н4 - показник бажання залишатися членом своєї соціальної групи.

П5, Г5, Р5, Н5 - показник вираження в поведінці своєї соціальної ідентичності.

Аналіз наведеної таблиці дозволяє зробити наступні висновки:

- по-перше – усі досліджувані види соціальної ідентичності є позитивними, оскільки підсумкові показники рівня їх позитивності перевищують середній рівень шкали;

- по-друге - серед досліджуваних видів соціальної ідентичності найбільш позитивною є професійна ідентичність, дещо менш вираженою є позитивність національної ідентичності, ще нижчі показники позитивності громадянської ідентичності і найнижчі – релігійної. На наш погляд, цей розподіл певною мірою спровокований різним ступенем однозначності відношення до різних соціальних груп – найбільш однозначним є відношення до професійної спільноти і найменш однозначним – до релігійної;

- по-третє – показано, що для всіх досліджуваних видів соціальної ідентичності найменш вираженим параметром є параметр прояву ідентичності у відповідній діяльності, у поведінці. В той же час найбільш виражені параметри у різних видів соціальної ідентичності дещо відрізняються:

- для професійної ідентичності таким параметром є суто емоційний критерій – задоволеність від приналежності до обраної професійної спільноти;

- для громадянської – сам факт ідентифікації себе з громадянами України;

- для релігійної ідентичності – небажання змін в своїй релігійній позиції;

- для національної ідентичності характерним є відсутність найбільш вираженого параметру, всі три параметри – факт ідентифікації себе з певною етнічною групою, задоволеність від цього і небажання змін в своїй національній ідентифікації мають однакові високі значення;

Дослідження взаємозв'язку психологічного благополуччя та соціальної ідентичності показало, що чим більший рівень психологічного благополуччя має людина тим більш у неї виражені наступні показники: 1) Громадянська ідентичність, як інтегральний показник всіх шкал ($r_s = 0,270$). 2) «Г1» – показник відношення себе до своєї громадянської групи ($r_s = 0,286$). 3) «Г2» – показник ступеня важливості відношення себе до

своєї громадянської групи ($r_s = 0,314$). 4) «Г5» – показник вираження в поведінці громадянської ідентичності ($r_s = 0,300$). 5) «Н1» – показник приналежності до своєї національної групи ($r_s = 0,289$). 6) «Н3» – показник особистого сприйняття свого членства в національній групі (подобається/не подобається) ($r_s = 0,269$). Виявлений зв'язок психологічного благополуччя з громадянською та національною ідентичністю, на нашу думку, обумовлений тим, що одним з компонентів психологічного благополуччя є потреба в безпеці. Остання повинна обґрунтуватися зовнішніми чинниками, одним з яких являється ототожнення особистості з оточенням, тобто соціальна ідентифікація. В процесі ідентифікації формується почуття «Ми», що об'єднує людину зі спільнотою, дозволяє подолати страх і тривогу, забезпечує впевненість і стабільність особистості в соціальних умовах, тим самим підвищуючи рівень її психологічного благополуччя.

Висновки будуть викладені в декількох пунктах.

1. Психологічне благополуччя – це базовий суб'єктивний конструкт, що відображає сприйняття і оцінку функціонування особистості з точки зору вершини потенційних можливостей людини.

Соціальна ідентичність – це результат процесу ототожнення суб'єкта з певною соціальною групою на тлі диференціації від інших соціальних груп, що виражається в почутті спільності з членами тієї групи, з якою відбувається ототожнення, і сприйнятті як цінності її основних характеристик.

Взаємозв'язок психологічного благополуччя та соціальної ідентичності вивчався в рамках дослідження етнопсихологічних предикторів суб'єктивного благополуччя (Бочарова Е. Е.), та психологічного аналізу соціального капіталу (Татарко А. Н., Лебедева Н. М., Журавлева А. С.). Ці роботи підтверджують взаємозв'язок між психологічним благополуччям та громадянською ідентичністю у представників молоді.

2. Дослідження психологічного благополуччя показало, що значення всіх шкал знаходяться у середньому діапазоні, значних відхилень від нормативних показників не спостерігається. Загальний рівень психологічного благополуччя чоловіків дещо вищий від нормативних значень (особливо за шкалами «автономія» та «керування середовищем»), а рівень психологічного благополуччя жінок нижчий від нормативних значень (особливо за шкалою «позитивні відносини»).

3. Дослідження різних видів соціальної ідентичності за допомогою модифікованої нами методики Д. Беррі виявило наступне:

- усі досліджувані види соціальної ідентичності є позитивними;
- серед досліджуваних видів соціальної ідентичності найбільш позитивною є професійна ідентичність, дещо менш вираженою є позитивність національної ідентичності, ще нижчі показники позитивності громадянської ідентичності і найнижчі – релігійної;
- показано, що для всіх досліджуваних видів соціальної ідентичності найменш вираженим параметром є параметр прояву ідентичності у відповідній діяльності, у поведінці. В той же час найбільш виражені параметри у різних видів соціальної ідентичності дещо відрізняються:
 - для професійної ідентичності таким параметром є суто емоційний критерій – задоволеність від приналежності до обраної професійної спільноти;
 - для громадянської – сам факт ідентифікації себе з громадянами України;
 - для релігійної ідентичності – небажання змін в своїй релігійній позиції;
 - для національної ідентичності характерним є відсутність найбільш вираженого параметру, всі три параметри – факт ідентифікації себе з певною етнічною групою, задоволеність від цього і небажання змін в своїй національній ідентифікації мають однакові високі значення;

4. Дослідивши взаємозв'язок різних видів соціальної ідентичності та психологічного благополуччя, було виявлено, що такий зв'язок статистично підтверджується тільки відносно громадянської та національної ідентичності. Показано, що психологічне благополуччя прямо корелює як з загальним рівнем позитивності громадянської ідентичності, так і з окремими її параметрами – рівнем ідентифікації себе з громадянами країни, показником ступеня важливості для особи цієї ідентифікації та ступенем прояву своєї громадянської ідентичності у поведінці. Психологічне благополуччя позитивно корелює також з окремими параметрами національної ідентичності, а саме – з ступенем ідентифікації себе з своєю етнічною групою та з тим, наскільки особа задоволена своєю національною приналежністю.

Література

1. Павленко В. Н. Общая и прикладная этнопсихология: учебное пособие/ В. Н. Павленко, С. А. Таглин – М.: Товарищество научных изданий КМК. 2005. – 483с.
2. Батурин Н. А. «Теоретическая модель личностного благополучия»/ Н. А. Батурин, С. А. Башкатов, Н. В. Гафарова//Вестник Южно-Уральского государственного университета. 2013. Сер. Психология. № 4. С. 4-14.
3. Листвина Е. В. Временные модусы социальной идентичности./ Е. В. Листвина, Н. А. Тельнова// Известия Саратовского университета. 2011. Новая серия. Философия. Психология. Педагогика. Выпуск № 4. С. 17-20

References

1. Pavlenko V. N. Obschaya i prikladnaya etnopsihologiya: uchebnoe posobie/ V. N. Pavlenko, S. A. Taglin – М.: Tovarischestvo nauchnykh izdaniy KMK. 2005. – 483s.
2. Baturin N. A. «Teoreticheskaya model lichnostnogo blagopoluchiya»/ N. A. Baturin, S. A. Bashkatov, N. V. Gafarova//Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. 2013. Ser. Psihologiya. # 4. S. 4-14.
3. Listvina E. V. Vremennyye modusyi sotsialnoy identichnosti./ E. V. Listvina, N. A. Telnova//Izvestiya Saratovskogo universiteta. 2011. Novaya seriya. Filosofiya. Psihologiya. Pedagogika. Vyipusk # 4. S. 17-20